

ECONOMIC AND LEGAL STATE POLICY ON DEVELOPMENT OF INNOVATIVE PRODUCTION

Samoilova V. A.

The mechanisms of innovation policy and the elements of the innovation infrastructure are analyzed. The areas of innovative activity that provide competitive products and elements of the economic and legal policy of the state on the development of innovative industries are justified and legally designated.

Key words: *innovation, innovative products, innovative production, innovation activity of enterprises.*

УДК 346.12+346.5

ПИТАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАСТОСУВАННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ РЕЖИМІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

*Н. С. Сергєєва, здобувачка
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Досліджено питання господарсько-правового регулювання організації і здійснення господарської діяльності суб'єктами господарювання в умовах введення надзвичайних режимів. Проаналізовано та подано системний опис основних законодавчих актів, які регулюють діяльність суб'єктів господарювання у період дії надзвичайних режимів господарювання. Вказано на суттєві недоліки і прогалини в законодавстві України із зазначеної проблематики та запропоновано можливі шляхи його вдосконалення.

Ключові слова: *спеціальний режим, режим воєнного стану, режим надзвичайного стану, режим надзвичайної екологічної ситуації, надзвичайний режим господарювання, систематизація законодавства.*

Постановка проблеми. У розвитку економічної системи будь-якої країни важливу роль відіграє ефективне правове регулювання організації та здійснення господарської діяльності. Особливо важливою в сучасних умовах поступового реформування економіки ця проблема є для України. «Реформування економічних процесів обумовлює необхідність законодавчого за-

кріплення нової економічної політики, що свідчить про важливість удосконалення та кодифікації чинних норм права з урахуванням економічних реалій» [7, с. 5].

Одним із видів правових режимів, розв'язання проблем правового регулювання яких має велике значення для економіки, є спеціальний режим господарювання. Цей термін був уведений у Господарський кодекс України, однак не отримав визначення на законодавчому рівні. Наукове визначення спеціального режиму господарювання було запропоновано О. Зельдіною: «Правовий режим, який визначає порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і вводиться державою з певною метою для забезпечення розумного сполучення публічних і приватних інтересів за допомогою встановлення обмежень та/ або заохочень для суб'єктів господарювання» [7, с. 15].

ГК України у розділі 8 «Спеціальні режими господарювання» встановлює такі види спеціальних режимів: спеціальні (вільні) економічні зони, концесії та інші види спеціальних режимів господарювання. До інших видів спеціальних режимів господарювання, яким присвячено главу 41 розділу 8 ГК України, віднесено, зокрема, такі: виключна (морська) економічна зона України, режим державного кордону, господарське забезпечення Збройних Сил України, режим господарювання в окремих галузях народного господарства, санітарно-захисні та інші особливо охоронні території, території пріоритетного розвитку, режим надзвичайного стану, режим надзвичайної екологічної ситуації, режим воєнного стану.

О. Зельдіна запропонувала поділ спеціальних режимів господарювання на такі види: обмежувальні, обмежувально-заохочувальні та заохочувальні режими [8, с. 22]. Однак наразі у науковій літературі аналізуються головним чином проблеми функціонування спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку, що є різновидами заохочувального спеціального режиму господарювання, тобто такого режиму, введення якого пов'язано з необхідністю розв'язання соціально-економічних проблем, залучення інвестицій шляхом надання суб'єктам господарювання певних заохочень. У той же час іншим видам спеціального режиму господарювання, зокрема обмежувальним, тобто режимам, де законодавець шляхом встановлення обмежень у процесі здійснення господарської діяльності досягає певних цілей з охорони територій, об'єктів і под., у наукових дослідженнях приділяється недостатня увага. Зокрема, нормативно-правові акти, які регулюють режим надзвичайного та воєнного стану, режим надзвичайної екологічної ситуації, є досить стислими (обмеженими), а сформований нині механізм правового регулювання діяльності господарюючих суб'єктів під час введення в дію надзвичайних

режимів ставить перед науковцями та законодавцями низку питань, що потребують вирішення.

Причиною такого дещо однобічного підходу до дослідження проблеми функціонування спеціальних режимів господарювання є, на нашу думку, актуальність та нагальна необхідність з огляду на сучасну економічну ситуацію в Україні розв'язання економіко-правових проблем, пов'язаних із поліпшенням інвестиційного клімату та прискоренням інноваційного розвитку країни, чому сприяють саме заохочувальні режими. Однак, вважаємо, що не слід залишати без уваги і ті аспекти правового регулювання спеціальних режимів господарювання, які, можливо, не мають вирішального значення і не є життєво важливими в короткостроковій перспективі, проте вони, на наш погляд, є важливими в ситуаціях, які за певних обставин можуть виникнути у будь-який час. Отже, правова система повинна бути здатною ефективно реагувати на подібні виклики.

Таким чином, проблема законодавчого регулювання здійснення господарської діяльності за умов уведення надзвичайних режимів зараз є важливою та актуальною. Тому, на нашу думку, виникає необхідність у виокремленні з-поміж спеціальних режимів господарювання саме надзвичайних режимів господарювання, які у свою чергу потребують більш поглибленого вивчення і докладного, поетапного, системного, логічного та продуманого розробки механізмів правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання в умовах виникнення надзвичайних ситуацій. Оскільки існуюча зараз нормативно-правова база лише частково регулює питання, що виникають і можуть виникнути в майбутньому у господарюючих суб'єктів, існує нагальна необхідність наукової розробки цієї актуальної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що питання регулювання господарських правовідносин у період дії надзвичайних режимів, які розглядаються в цій статті, незважаючи на їх актуальність, наразі залишаються поза увагою науковців і майже не відображені в науковій літературі. Окремі аспекти цієї проблематики лише фрагментарно розглядаються в роботах, присвячених дослідженню проблем спеціального режиму господарювання, зокрема у працях О. Зельдіної, проте основну увагу дослідниця приділяє заохочувальним спеціальним режимам, таким як С(В)ЕЗ, ТПП та ін.

Формулювання цілей. Метою статті є аналіз та спроба систематизації чинного законодавства України, що регулює господарську діяльність суб'єктів господарювання в умовах введення в дію надзвичайних режимів.

Виклад основного матеріалу. На думку дослідників, якщо розглядати право як засіб соціального регулювання, то слід визнати, що в надзвичайних ситуаціях зазнають змін зміст та процес реалізації права, а останній стає більш

авторитарним, жорстким і у деяких випадках приймає форми надзвичайного або спеціального порядку [9]. Відповідно до чинного законодавства оголошення надзвичайного стану супроводжується встановленням особливого правового режиму діяльності органів державного управління, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій, установ, що виявляється в обмеженнях здійснення конституційних прав і свобод, а також у закріпленні додаткових зобов'язань. І хоча в науці висловлюється думка про те, що господарська діяльність в умовах будь-якого зі встановлених державою видів спеціального режиму господарювання може здійснюватися тільки за наявності волевиявлення з боку як держави, так і суб'єкта господарювання [7, с. 36], слід зауважити, що стосовно надзвичайних режимів господарювання ситуація дещо інша.

Отже, проблему правового регулювання господарської діяльності в умовах дії обмежувальних режимів господарювання, у тому числі надзвичайних, на наш погляд, слід розглядати в межах більш широкої проблеми — визначення меж державного регулювання економіки, а саме проблеми співвідношення і збалансування публічних та приватних інтересів. Зокрема, обмежуючи права суб'єктів господарювання та накладаючи на них додаткові обов'язки, необхідно передбачити законодавчо закріплені механізми відшкодування та інші правові стимули. При цьому, зауважимо, що в умовах надзвичайної ситуації дія багатьох правових механізмів припиняється, а отже, на думку дослідників, загальне законодавство не дозволяє створити дієву систему правових зв'язків, що здатна забезпечити поєднання інтересів суб'єктів, які здійснюють господарську діяльність в умовах надзвичайної ситуації, і держави в цілому [8, с. 94].

Так, законодавець, передбачивши у деяких випадках обмеження прав суб'єктів господарювання, повинен внести зміни до законодавства щодо посилення гарантій і передбачити заходи контролю, які б сприяли захисту прав (наприклад, захисту права власності щодо примусового відчуження чи вилучення майна) та унеможливили б зловживання з боку державних органів влади в період дії надзвичайних режимів. Також можна передбачити певні заохочення чи пільги в майбутньому для тих суб'єктів господарювання, чиє майно було примусово відчужене.

Чинне законодавство визначає основні ланки юридичної конструкції, яка забезпечує здійснення господарської діяльності в умовах надзвичайної ситуації, однак прогалини, що є в законодавстві, невиправдане дублювання норм права не дозволяють забезпечити ефективне функціонування цього складного господарсько-правового механізму. Таким чином, питання систематизації законодавства у цій сфері правовідносин є нині актуальним для України.

Правову основу введення в дію спеціальних режимів у першу чергу становить Конституція України, а саме норми статей 92 та 106, розділ 8 ГК

України, а також ще низка ключових нормативно-правових актів, якими є закони України від 16 березня 2000 р. «Про правовий режим надзвичайного стану», від 6 квітня 2000 р. «Про правовий режим воєнного стану», від 13 липня 2000 р. «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», від 21 жовтня 1993 р. «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». Ці закони визначають основні напрями державної політики у період надзвичайних ситуацій, і хоча вони передбачають тимчасовий характер дії цих режимів, однак все ж таки встановлюють на цей період обмеження прав громадян і юридичних осіб, що передбачені Конституцією України. Зокрема, оголошення надзвичайної ситуації передбачає встановлення особливого режиму функціонування державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, що виражається як у встановленні додаткових обов'язків, так і в обмеженні здійснення конституційних прав і свобод.

«Аксіомою» для юридичної науки є загальновизнане правило, за яким конкуренція (колізія) загальної і спеціальної норм вирішується на користь останньої. Отже, оскільки нормативно-правові акти, які регулюють діяльність господарюючих суб'єктів під час введення надзвичайних станів, є спеціальними нормами, то їх повнота, а отже, й ефективність з точки зору як теорії, так і практики, очевидно, мають неоціненне значення для суспільства в умовах сьогодення, коли ризик виникнення різноманітних надзвичайних ситуацій неухильно зростає.

Правовий режим воєнного або надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації відповідно до п.19 ст. 92 Конституції України визначається виключно законами України, однак положення, що стосувалося б регулювання мобілізаційної діяльності і мобілізації виключно законами, Конституція не містить. У цьому контексті слід також зазначити, що ст. 106 Конституції, яка визначає повноваження Президента України, встановлює, що Президент приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, оголошує в разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України, а також приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України. Отже, логічно було б доповнити ст. 92 Конституції України пунктом про те, що виключно законами України регулюються також ті суспільні відносини, що виникають з приводу «мобілізаційної підготовки та мобілізації». Це сприяло б реалізації положень ст. 19 Конституції України щодо діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб у межах повноважень на підставі та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України.

ГК України у розділі 8 у статтях 416 та 417 передбачає, хоча й фрагментарно, порядок здійснення господарської діяльності в умовах надзвичайного, воєнного стану, а також зазначає, що положення ст. 416 ГК щодо правового регулювання надзвичайного стану застосовуються до господарської діяльності у разі оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації. На нашу думку, існує необхідність у розширенні цього розділу, оскільки ГК України є кодифікованим нормативно-правовим актом, який повинен містити основи регулювання господарських відносин, тобто відносин, у які вступають організації, підприємці в процесі організації та безпосереднього здійснення господарської діяльності, незалежно від правового режиму, у якому вони функціонують. Зокрема, вважаємо, що слід було б доповнити цей розділ нормами, які б більш детально, тобто шляхом установлення чітких процедур, забезпечували правове регулювання діяльності суб'єктів господарювання за умов дії спеціальних режимів. Такий підхід, на наш погляд, є достатньо виправданим з огляду на те, що захист прав і законних інтересів як самих юридичних осіб, так і держави має бути одним із пріоритетних напрямів державної політики.

Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» передбачає примусове відчуження або вилучення майна у юридичних осіб, мобілізацію та використання ресурсів підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, для відвернення небезпеки та ліквідації надзвичайних ситуацій з обов'язковою компенсацією понесених витрат. У той же час у Законі не передбачено саму процедуру вилучення такого майна. У ст. 26 цього Закону закріплено, що юридичним особам, майно і ресурси яких використовувалися для відвернення або ліквідації ситуацій, що стали причиною введення надзвичайного стану, відшкодовується їх повна вартість у встановленому порядку. Якщо майно, яке було примусово відчужене у юридичних і фізичних осіб, після скасування правового режиму надзвичайного стану збереглося, колишній власник або уповноважена ним особа має право вимагати повернення такого майна у судовому порядку або вимагати надання йому взамін іншого майна, якщо це можливо. Тут, вважаємо, доцільно спростити процедуру повернення майна власнику після скасування режиму надзвичайного стану, якщо він цього вимагає, оскільки це б гарантувало захист прав та законних інтересів суб'єктів господарювання з меншими витратами часу і сприяло б розвитку бізнесу. Так, можливо, треба було б замінити процедуру звернення до суду щодо повернення майна колишньому власнику на процедуру звернення цього власника до уповноваженої особи із заявою про повернення такого майна і після визначення його залишкової вартості і відшкодування останньої передбачити надання права на повернення цього майна знову у власність попереднього власника. А у разі виникнення суперечностей внаслідок

неможливості досягнення домовленості щодо повернення майна передбачити судовий порядок повернення раніше відчуженого майна.

Крім того, в Україні прийнято Закон України від 17 травня 2012 р. «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану», який, однак, також чітко не визначає, з яких саме підстав і яке майно може бути примусово відчужене або вилучене для потреб держави. Зауважимо також, що в чинному Законі не прописано порядок відшкодування вартості майна, який, на наш погляд, було б доцільно закріпити саме в Законі. На сьогодні передбачено тільки Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 998. Такі неузгодженість і відсутність механізму примусового відчуження або вилучення майна, на нашу думку, можуть сприяти зловживанням з боку органів державної влади та їх посадових осіб, що є неприпустимим в умовах, які складаються під час введення спеціальних режимів, оскільки відсутні чіткі й ефективні механізми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання.

Крім зазначених питань сьогодні в поточному законодавстві існує ще низка проблем, які потребують розв'язання і взаємоузгодження. Однак у рамках однієї статті висвітлення всіх актуальних питань і проблем, що існують у цій сфері праввідносин, на жаль, є неможливим. Отже, це питання, безперечно, потребує спеціального монографічного дослідження.

Висновки. Проведений аналіз чинного законодавства дозволяє констатувати, що сьогодні в Україні немає чіткої нормативно-правової бази у сфері регулювання господарських відносин у період дії спеціальних режимів, яка б була повністю взаємоузгоджена і відповідала сучасним вимогам Конституції України, що у свою чергу порушує велику кількість питань, пов'язаних із застосуванням відповідних правових норм суб'єктами господарювання, оскільки тією чи іншою мірою діючі нині нормативні акти містять суперечності і прогалини. Все це зумовлює актуальність наукової розробки цієї проблематики в теперішніх умовах розвитку національної економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 11. — Ст. 462.
2. Господарський кодекс України // Відом. Верхов. Ради України. — 2003. — № 18, 19–20, 21–22. — Ст. 144.
3. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III // Відом. Верхов. Ради України. — 2000. — № 23. — Ст. 176.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 06.04.2000 р. № 1647-III // Відом. Верхов. Ради України. — 2000. — № 28. — Ст. 224.
5. Про зону надзвичайної екологічної ситуації : Закон України від 13.07.2000 р. № 1908-III // Відом. Верхов. Ради України. — 2000. — № 42. — Ст. 348.
6. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного або надзвичайного стану : Закон України від 17.05.2012 р. № 4765- VI // Відом. Верхов. Ради України. — 2013. — № 15. — Ст. 99.
7. Зельдина Е. Р. Специальный режим хозяйствования: проблемы и пути их решения: монография / Е. Р. Зельдина / НАН Украины. Ин-т экон.-правов. исслед. — Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2004. — 247 с.
8. Зельдина Е. Р. Специальный режим хозяйствования: теоретические вопросы и направления модернизации : монография / Е. Р. Зельдина / НАН Украины. Ин-т экон.-правов. исслед. — Донецк : ООО «Юго-Восток, Лтд», 2007. — 327 с.
9. Кравець С. Національна безпека України: механізм дії права в умовах надзвичайних ситуацій / С. Кравець // Право України. — 1998. — № 8. — С. 67–74.

ВОПРОСЫ СИСТЕМАТИЗАЦИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА УКРАИНЫ В СФЕРЕ ПРИМЕНЕНИЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ РЕЖИМОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Сергеева Н. С.

Исследованы вопросы хозяйственно-правового регулирования организации и осуществления хозяйственной деятельности субъектами хозяйственной деятельности в условиях введения в действие чрезвычайных режимов. Проанализировано и представлено системное описание законодательных актов, регулирующих деятельность хозяйствующих субъектов в период действия чрезвычайных режимов хозяйствования. Указано на существенные недостатки и пробелы в законодательстве Украины в этой сфере и предложены возможные пути его усовершенствования.

Ключевые слова: *специальный режим, режим военного положения, режим чрезвычайного положения, режим чрезвычайной экологической ситуации, чрезвычайный режим хозяйствования, систематизация законодательства.*

PROBLEMS OF SYSTEMATIZATION OF UKRAINIAN LEGISLATION IN THE SPHERE OF APPLICATION OF EMERGENCY ECONOMIC REGIMES

Sergejeva N. S.

The problems of economic legal regulation of organization and realization of economic activity by businesses under conditions of state of emergency declaration were studied. The article provides a detailed analysis and system description of the

legislative enactments regulating businesses' activity during operation of emergency economic regimes. A number of significant weak points and gaps in the legislation of Ukraine dealing with this sphere of legal relations were identified and possible ways of its improvement were proposed.

Key words: *special regime, state of martial law regime, state of emergency regime, ecological emergency regime, emergency economic regime, systematization of legislation.*

УДК 346.12:658.821 (477)

МОДЕРНІЗАЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ЕКОНОМІЧНОЇ КОНЦЕНТРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

К. О. Стадник, аспірант

Національний університет

«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

Проаналізовано сучасний стан економічного розвитку, конкурентоспроможності та господарського законодавства України у світлі євроінтеграційних процесів. Досліджено економічну інтеграцію країни на європейський ринок, її монополістичні утворення на державному та регіональному рівнях. З'ясовано основні позитивні та негативні риси економіки України, які перешкоджають розвитку бізнесу. Запропоновано конкретні шляхи вдосконалення господарсько-правової політики.

Ключові слова: *європейська інтеграція, конкурентоспроможність, економічна інтеграція та її етапи, природні монополії, Європейський Союз, господарсько-правова політика, процеси економічної концентрації.*

Постановка проблеми. Світовий економічний розвиток має своєю основою рушійною силою дослідження конкурентоспроможності. Найконкурентніші світові ринки — це ринки США, Європейського Союзу (ЄС) та Азії. У разі підписання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС перед нашою країною відкриється найбільший торговельний простір (понад 500 млн споживачів), однак можливі найзапекліша конкуренція та діяльність висококонцентрованих структур. Із цих позицій Україна має суттєві недоліки, перш за все в господарському регулюванні.

Вітчизняне законодавство про економічну концентрацію зараз не відповідає європейським вимогам, що спричиняє нагальну потребу в його модер-